

- Infelix simulacrum atque ipſius umbra Creuſæ
Viſa mihi ante oculos, & nota maior imago.
Obſtupui, ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit.
775 Tum ſic aſari, & curas his demere diſcis:
Quid tantum inſano iuvat indulgere dolori,
O dulcis conjux? non hæc ſine numine Divum
Eveniunt: nec te comitem aſportare Creuſam
Fas, aut ille ſinit ſuperi regnator Olympi.
780 Longa tibi exilia, & vaſtum maris æquor atandum.
Ad terram Hæſperiam venies, ubi Lydius arva
Inter opima virum leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ, regnumque, & regia conjux
Parata tibi: lacrymas dilectæ pelle Creuſæ.
785 Non ego Myrmidonum fedes Dolopumve ſuperbas
Aſpiciam, aut Græcis ſervitum matribus ibo:
Dardanis, & Divæ Veneris nurus.
Sed me magna Deum genitrix his detinet oris.
Jamque vale, & nati ſerva communis amorem.
790 Hæc ubi diſta dedit, lacrymantem & multa volentem
Dicere deſeruit, tenuèſque reſceſit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter fruſtra comprehenſa manus effugit imago,

Miſera ſpecies & umbra ipſius Creuſæ, & figura grandior, quam ea quæ erat cognita, apparuit præ oculis mihi veſtigant, & ſine ſine dolenti per domos urbis. Obſtupui, & capilli obriquerunt mihi, & vox hæſit in gutture. Tunc ſic cœpit me alloqui, & auferre ſollicitudinem his verbis. Quid tantum prodeſt vacare immodico dolori, o care marito? iſta non contingunt abſque voluntate Deorum: nec ſatum, aut ille vex ſummi cœli, permittit te auferre hinc aſciam Creuſam. Tu percuruſurus es longa exilia, & immenſum ſpatium maris. Pervenies ad terram Italianam, ubi Tybris Lydius voluitur pacato curſu inter pingues agros populorum. Illic parata eſt tibi fortuna proſpera, & regnum, & uxor, regis filia: deponere dolorem de cara Creuſa conceptum. Ego non video ſuperbas regiones Myrmidonum aut Dolopum de cara regiſtratum matribus Græcis: cum ſim & Dardani ſanguine, & nurus Dæe Veneris. Sed magna mater Deorum retinet me in his regionibus. Nunc igitur vale, & retine amorem tuſi noſtri. Poſtquam proluit hæc verba, reliquit me gloriantem & volentem loqui plurima, & evanuit in ærem levem. Tunc ter conatus ſum injicere brachia collo ejus; ter ſpecies fruſtra apprehenſa abiit e manibus,

N O T Æ.

772. Creuſæ.) Æneæ uxor fuit, mater Aſcanii, filia Priami & Hecubæ. Scriptores Æneæ inſeſti hanc ab Æneæ occiſam volunt, ex paſſione cum Græcis: ne quid ex Priami ſanguine ſuperſeſt. Virgilius fingit a Cyclo, Tuſci autem etiam Tyrrheni diſti ſunt a Tyrrheno, filio Atyoſ, qui Atys, Hercules & Omphales filius, Lydiæ rex in Aſia minore, cum regio fame laboraret, forte inter filios iacta, Lydum regiſſeſſorem habuit, & Tyrrhenum e regno emiſit ad condendam coloniam: eam poſt varios tandem errores in Italia ad ſuperiorem Tybris ripam collocaſſe: quare Tyrrheni & Tyrrheni e Lydia oriundi ſunt.
782. De agmine, pro impetu, G. 3. 423.
785. De Myrmidonibus ac Dolopibus ſupra v. 7.
787. Dardanis, &c.) Quia Priami filia, e Dardano oriunda. Vide ſtemma G. 3. 37.
788. Magna Deam genitrix.) Cybele, de qua; ejuſque ſacris, Æn. 3. Quomodo autem terram Creuſam detinet? Senſus eſt: Creuſam

Par

- Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
795 Sic demum ſocios conſumpta nocte revito.
Atque hic ingentem comitum afluxiſſe novorum
Invenio admirans numerum, matreſque, viroſque,
Collectam exilio pubem, miſerabile vulgus.
Undique convenere, animis opibique parati.
800 In quaſcunq; velim pelago deducere terras.
Jamque jugis ſummæ ſurgebat Lucifer Ida,
Ducebatque diem: Danaïque obſeſſa tenebant.
Limina portarum, nec ſpes opis ulla dabatur.
Ceſſi, & ſublato montem genitore petivi.

ſimilis levi vento, & ſimilis vago ſomno. Denique tranſactâ nocte ſic redeo ad ſocios. Et illic reperio admirans magnam multitudinem novorum ſociorum adveniſſe, & matres, & viros, juvenentem congregatam ad fugam, & plebem miſerandam. Undecumque concurrerunt, parati & voluntate & facultatibus, in quaſcunq; terras velim eos ducere mari. Et jam Lucifer orientans e cacuminibus ſummæ Idæ, & inchoabat diem: & Græci occupabant clauiſos aditus portarum; nec offerebatur ulla ſpes auxilii. Ceſſi, & patrem ſerens conſcendi montem.

N O T Æ.

in Idæos famularum ejus choros adſcitam eſſe, & immortalitate donatam, quali Nymphæ fruēbantur.
801. Lucifer Idæ.) Significat Idam montem ad orientem fuiſſe Trojæ, unde Lucifer, ſtellæ Veneris, ante Solis ortum primo appareret. Ida quippe per Troadē univerſam iſparſa eſt in varios montes: quorum pars ſeptentrionalis, ad Propontidis litus: pars occidentalis, ad Helleſpontum; pars meridionalis, ad ſinum Adramyctenū maris Ægei pertinet. Imminēbat Trojæ ad orientem, ibidemque Paris de cribus Deabus judicium tulit. Feminini generis eſt Ida contra regulam commune. De Lucifer, Ecl. 6. 86. Ait Varro ſtellam illam Veneris ab Æneæ ſemper viſam eſſe, donec ad agrum Laurentem venerit: quo tempore videri tandem ab eo deſiit.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER III.

A R G U M E N T U M.

PERGIT Æneæ enarrare Didoni caſus ſuos, quorum altera pars hoc libro continetur, nempe navigatio. Æneæ in cenſa Troja, claſſe viginii navium ad urbem Antandrum clam fabricatâ, deſertur in Thraciam; ubi cum urbem conderet, territus prodigio caſi a Polymneſtore rege Polydori, navigat in inſulam Delum, conſulturus oraculum Apollini: a quo monitus ut antiquam matrem exquireret, Anchife interpretatione Cretam eſſe inſulam vatuſ Trojane gentis originem, eo contendit, urtemque novam edificat. At inde peſte depulſus, monitus in ſomnis a Diis Penariis, Italianam vera eſſe Trojanorum cunabula, Italianam petiit. In itinere actus tempeſtate in inſulas Strophades, inſeſſas habet Harpyias: quarum ex una audit ſe non prius in Italia fixurum ſedes, quam fame coactus fuerit menſas abſumere. Hinc delatus ad Althium promontorium, ibi ludos celebrat. Tum in Epirum abſuſus, Andromachen reperit, jam Heleni uxorem,

Kk 2

& mor-

& mortuo Pyrrho in Chaonia-Epiri parte regnans. Audit ab Heleno, rege eodem ac vate, sedem sibi a Diis in Italia paratam eo loco, ubi suam albam inveniret tringinta sociis enixam. Admonetur ab eodem, ne in proxima Italiae parte confidat. Graecorum metu, qui ventis eo disiecti fuerant: tum ne Siculum trajectum fretum, metus Seylla & Charibdis: sed desinens ad occasum cursu Siciliam circumat. Igitur restitit Epiro, Tarentum, quae in vicina Italia ora est, & Siciliae parietem. Eneae montis proximam praetervehens, hinc supplicem recipit Achamenidem, socium Ulyssis, ab eoque de feritate Cyclopi edocuit, observatis omnibus Heleni praecipit, tandem Drepanum, occidentalem Siciliae portum, obtinet: ubi moritur Anchises. Atque hinc media aestate solvens Aeneas in Italiam, tempestate in Africam ejicitur. Et hic finis est narrationis.

Postquam res Asia Priamique evertere gentem
Immeritam visum superis, ceciditque superbum
Ilium, & omnis humo sumat Neptunia Troja;
Diversa exilia, & desertas quaerere terras,
Auguriis agitur Divum: classemque sub ipsa
Antandro, & Phrygiae molitur montibus Idae,
Incerti quo fata ferant, ubi sistere detur,
Contrahimulque viros. Vix prima inceperat aestas,
Et pater Anchises dare fatis vela jubebat.
Litora tum patriae lacrymans, portusque relinquo,

Et

INTERPRETATIO.

Postquam placuit Diis destruere potentiam Asiae, & populum Priami nihil tale merisum: & postquam nobile Ilium cecidit, & tota Troja a Neptuno munita sumat a fundamentis, impellimur omnibus Deorum petere exilia remota, & regiones vacuas: & fabricamus naves prope ipsam Antandrum & montes Idae Phrygiae: dubi, quem in locum fata nos mittant, ubi permittatur manere: & colligimus socios. Vix prima aestas inceperat: & jam pater Anchises imperabat nos dirigere vela, quo fata vellent. Tunc lugens desero litora patriae, & portus & ar-

NOTAE.

1. Res Asiae. Minoris, cuius magna pars est utraque Phrygia, major & minor, Priamio subdita. En. 1. 385.
2. Immeritam. Nam perfidia Laomedontis in Neptunum & Apollinem, & crimen Paridis in Junonem ac Minervam, non debuerat tanto populo creare perniciem. En. 1. 131. En. 2. 610.
3. Ilium... Neptunia Troja. Per Ilium, arx per Trojam, urbs significatur. Ilium dicitur a Virgilio tantum neutro genere: ab Horatio, Ilium feminino: ab Ovidio Ilium etiam feminino, communi urbium genere.
5. Auguriis. Hecoris admonitio. En. 2. 295. Hannam, quae verticem Aescani lambat, v. 682. cursu sellae cadentis & laevo fulmine, v. 694. ferone ultimo Creusae, v. 781.
6. Antandro. Antandros, urbs est Phrygiae minoris, nunc S. Demetrio, ad sinum Adranyctentum, & litus Aegei maris, sub radices Idae, ubi copia erat arborum ad navalem structuram,

ram, & latebrosi sinus procul a conspectu Graecorum. De Ida monte: En. 2. 801.

7. Incerti quo fata ferant. Tamen Creusa monuerat En. 2. 781. in Hesperia ad ripas Tybris sedes esse futuras. Ergo vel non creditur inani Creusae simulacro, vel illud Creusae vaticinium ex iis est locis, quae Virgilius emendare debuisse.

8. Aestas. Nam Troja sub finem veris capta est, ut diximus En. 2. 240. Et in edificanda viginti navium classe aliquantum fave temperis abiit.

12. Penatibus & magnis Diis. Magni sunt Juno, Jupiter, Mars, & communes Diis: Penates, domestici, nec nominari, En. 2. 717.

13. Procul. Thracia tamen a Troade non distinguitur, nisi angustissimis faucibus Hellepontis, Seso, & A. Ido. Igitur procul, non est longe distita, sed quae longe lateque colitur, latissima enim est Thracia. Mavortia dicta, quia Mars in ea natus est. Ecl. 6. 30. & 9. 12.

14 Thra-

Et campos ubi Troja fuit. Feror exsul in altum,
Cum sociis, natoque, Penatibus, & magnis Diis.
Terra procul vastis colitur Mavortia campis,
Thracæ arant, acri quondam regnata Lycurgo:
Hospitium antiquum Trojæ, sociique Penates,
Dum fortuna fuit. Feror hæc, & litore curvo
Mœnia prima loco, facis ingressus iniquis:
Æneadaeque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionæ matri, Divisque ferebam
Auspiciis ceptorum operum: superoque nitentem
Cœlicolam regi mastabam in litore taurum.
Forte fuit juxta tumulus, quo cornea summo
Virgulta & densis hastilibus horrida myrtus.
Accessi, viridemque ab humo convellere silvam
Conatus, ramis tegebam ut frondentibus aras;
Horrendum & dictu video mirabile monstrum.
Nam, quæ prima solo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttæ,
Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis.
Rursus & alterius lentum convellere vimen
Insequor, & causas penitus tentare latentes:

Ater

& arva, ubi Troja sita fuit: Ateo exul per mare, cum sociis, & nato, cum Penatibus, & magnis Diis. Terra Martia spatiose agris longe habitatur, quam Thracæ colunt, subiecta olim belluoso Lycurgo: vetus hospitium Trojanorum, & cuius Diis erant conjuncti nostris, dum feliciter sumus. Illic navigo, & in sinu litore statuo primos muros, appulsus fatis adversi: & nomen civibus facio Æneadas, de meo nomine. Offerrebam sacrificia matri Veneri, & Diis auctoribus operis inchoati, & immolabam in litore taurum pinguem summo regi celestem. Forte tumulus prope erat, quo in summo erant fructuosæ cornu, & myrtus aspera multis hastilibus: Accessi ad tumulum, & conatus abrumpere & terræ ramos virides, ut tegebam altaria ramis illis foliosis, video prodigium tremendum, & mirabile dictu. Nam quæ arbor prima eruitur & terræ fractis radicibus, ex hac desluunt guttæ nigri sanguinis, & tingunt terram sanie. Frigidus tremor agitât meum corpus, & sanguis metu gelidus congregatur ad cor. Verum pergo explorare virgam flexilem alterius arboris, & explorare causas occultas;

& m-

NOTAE.

14. Thracæ arant. Relativum quam supprellit more suo: sic En. 1. 16. Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni. Thracia, ampla Europæ regio olim duas in partes divisa, in Thraciam cis Rhodopen, & trans Rhodopen partem. Romana dicta deinde est, cum in eam Constantinus Romanum imperium transtulit. Eius caput Constantinopolis: terminus a septentrione & occidente Bulgaria; a meridie, mare Ægeum; ab oriente, Hellepontus, Propontis, & Pontus Euxinus.
- Lycurgo. Thraciæ rex fuit, Dryantis filius, qui Baccho infestus ipsum fugere compulsi in insulam Naxum, & vires Thracia tota succidi iussit: quas cum ipse succideret, dicitur Dei ultione in furorem actus sibi crura amputasse. Regnata. Passive dixit: ut En. 6. 770. Regendam acceperit Albam: & Horat. Od. 1. 2. 6. 11. Regnata Lacom riva Phalanto.
15. Sociique Penates. Nam Polymnestor Thraciæ rex conjugem habuerat lionem, filiam Priami. De Penatibus, En. 2. 717.
18. Æneadas. Urben vocat Mela l. 2. 2. Enos, inter ostia Hebræ & Cheroneum, confirmatque Plinius, cum ait ad eam urbem esse Polydori tumulum l. 4. 1. Nunc etiam dicitur Eno.
19. Dionæ matri. Veneri, filia Jovis & Diones, En. 1. 260.
21. Taurum. Dicitur interpretes, ex Acteio, non licuisse immolare Iovi taurum, veruicem, arietem: adduntque ideo non acceptum fuisse sacrificium Jovi, secutum esse Polydori prodigium. Makim tamen dicere tunc temporis non ita distincta fuisse religionum rationes: taurumque etiam Jovi placuisse, ut probat hic multis exemplis Cerdanus.
22. Tumulus. Et ceteriorum locum, & sepulcrum significat. Cornea, ex arbore cornu, Ital. corniolo: de qua G. 2. 34. De Virgultis, libid. 21. De Myrto, Ecl. 2. 34. De sive pro qualibet multitudine, G. 1. 152.

34 Nym-

- Ater & alterius sequitur de cortice sanguis.
 Multa movens animo Nymphas venerabar agrestes,
 35 Gradivumque patrem, Geticis qui praesidet arvis,
 Rite secundarent visus, omenque levarent.
 Tertia sed postquam majore hastilia nixu
 Aggredior, genibusque adversa obductor arenæ:
 Eloquar, an fileam? gemitus lacrymabilis imo
 40 Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures:
 Quid miserum, Ænea, laceras? jam parce sepulto,
 Parce pius scelerare manus: non me tibi Troja
 Externum tulit: haud oruo hic de stipite manat.
 Heu! fuge crudeles terras, fuge litus avarum.
 45 Nam Polydorus ego: hic confixum ferrea textit
 Telorum seges, & jaculis increvit acutis.
 Tum vero accipiti mentem formidine pressus
 Oblitupi, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.
 Hunc Polydorum auri quondam cum pando magno
 50 Infelix Priamus furtim mandarat alendum

Thre-
Thre-
 & niger sanguis fuit ex alterius cortice. Ego volvens mente plurima, orabam Nymphas silvestres, & patrem Martem, qui praesert campis Thraciae, ut bene prospera redderent visa, & averterent malum augurium. Sed postquam majore conatu accessi ad tertios ramos, & genibus obnixus sum contra terram oppositam: dicam, an tacebo? scilicet gemitus auditur ab intimo tumulo, & vox emissa pervenit ad aures: Cur discerpis miserum, o Ænea? abhinc a sepulto, carne pollueret religiosas manus tuas: Troja non me protulit alienum tibi, sanguis hic non fuit & trunco. Heu! fuge regionem crudelem, fuge litus avarum. Ego enim sum Polydorus; multitudo telorum ferreorum obruit hic me confixum, & crevit in acuta hastilia. Tum autem oblitupi, oppressus dubia formidine secundum animum, & capilli obriguerunt, & vox hæsit in gutture. Olim miser Priamus clam miserat regi Thraciae hunc Polydorum educandum cum ingenti copia auri;

N O T Æ.

34. Nymphas agrestes.) Hamadryadas. Ecl. 2.
 46. Cum enim hæc una cum arboribus vivat & occidat, dubitabat num esset earum sanguis.
 35. Gradivum. Geticis.) Gradivus, Mars nominatur, a gradibus, utro: Getæ, populi Daciae, Thraciae tamen annumerati ob viciniam, Georg. 2. 115. De Marte, Ecl. 9. 12.
 36. Secundarent visus.) Visus, pro visa. Notaque Cerdanus, secundarent, proprie dictum; nam post adversum omen, cum repeteretur novum, si hoc prosperum erat, primum destruebat, vocabaturque secundam; si rursus adversum erat, vocabatur alteram.
 42. Scelerare manus.) Violatione sepulcri; quæ religio sancta semper fuit.
 45. Hic confixum, &c.) Euripides tamen in Hecuba v. 700. ait a Polymnestore caesum, & in mare projectum, ad illud litus ejectione esse, quo Græci & Troja domum repetentes appulsi erant, ibique ab Hecuba matre fuisse agnatum: & in ultionem sceleris Polymnestora obsecratum a Trojanis mulieribus, eadem Hecuba duce, quæ remotum in locum eum adduxerat spe detegendi thesauri. Aliter etiam narrat Hyginus: nempe Polydorum admodum infantem in Thraciam missum: ab

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

Threi-

- Threicio regi: cum jam disideret armis
 Dardaniæ, cingique urbem obsidione videret.
 Ille, ut opes fractæ Teuerum, & fortuna recessit,
 Res Agamemnonias, victriciaque arma secutus,
 55 Fas omne abrupit, Polydorum obruncat, & auro
 Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
 Auri sacra fames? Postquam pavor ossa reliquit,
 Delectos populi ad proceres, primumque parentem,
 Monstra Deum refero; & quæ sit sententia, posco.
 60 Omnibus idem animus, scelerata excedere terra,
 Linquere pollutum hospitium, & dare classibus Austros.
 Ergo instauramus Polydoro funus, & ingens
 Aggeritur tumulo tellus: stant manibus aræ,
 Cæruleis mæssa vittis atraque cupresso:
 65 Et circum Iliades crinem de more solute.
 Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
 Sanguinis & sacri pateras: animamque sepulcro
 Condimus, & magna supremum voce ciemus.
 Inde, ubi prima fides pelago, placataque venti

70 Dant
 cum jam male speraret de armis Troje, & videret urbem premi obsidione. Ille Polymnestor, postquam potentia Trojanorum imminuta est, & fortuna aluit ab eis, conversus ad partes Agamemnonis & exercitum vicivem, violat jura omnia, jugulat Polydorum, & per vim rapit aurum ejus. Quid non cogis corda hominum facere, o excedenda cupiditas divitiarum? Postquam timor abuit & membris meis, renarro prodigia Deorum electis principibus populi, & primum patri meo; & peto, quis sit oratio sensus ea de re. Idem est omnibus consilium, abire ex impia regione, deserere sanctatum hospitium, & præbere vela ventis. Itaque apparatus exequias Polydoro, & multum terræ accumulamus in sepulchro: arguunt altaria anime ejus, trifida cæruleis ænemis & nigra cupresso: & Trojana circum eunt passis capillis, juxta consuetudinem. Infundimus potula spumantia tepido lacte, & pateras sanguinis hostiarum, & claudimus animam in sepulchro, & magna voce ultimo conclamamus. Deinde statim ut prima securitas manibus apparuit, & venti

N O T Æ.

- dici quicquid magnum est, & sic Homero II. nabanur aræ: & cæruleus color, tum in sacris usui fuit; unde Valer. Argon. 1. 776. Adulta pallens ferrugine taurus flabat adbu, cui cæruleæ per cornua vittæ: tum in lectu assumi solebat a mulieribus, deposita veste purpurea, ut esset apud Daniels Servium, qui citat Catonem; sed addit cæruleum a veteribus nigram dici: unde fortassis hic cæruleæ vittæ, nigrae sunt. VI. Cupressus addebat aris & bullis ad latera: vel quia gravis est odoris, ad fetorem cadaverum leniendum, vel quia semel excisa non renascitur, ad mortem exprimentam; vel quia cariem non sentit, ad gloriam immortalitatem significandam. VII. Vitæcæ nautices crines solverunt: alludique poeta ad morem Romanum; qui forte fuit etiam apud Phryges: nam Græci crines in lectu non solvebant, sed fecabant, ut ait Plutarch. in Roman. quæst. VIII. Cymbia: vitæ oblonga & angusta, in modum cymbæ & naviculæ. IX. Sanguis, & lactetiam aliquando vitæ, & meli, & aquam affundebant: quia his patris & delectari animas credebant, præcipue sanguis: hinc Odyss. 11. 36. Ulyxes Trojæ manibus facra faciis, non eum edicit, nisi effuso in scrobem multo victimarum sanguine. X.

- 70 Dant maria, & lenis crepitans vocat Ausfer in altam,
Deducunt focii naves, & litora complent.
Provehimur portu, terræque uberesq; recedunt.
Sacra mari colitur medio gratissima tellus
Nereidum matri & Neptuno Agæo:
75 Quam pius Arcitenens oras & litora circum
Errantem, Mycone celsa Gyaroque revinxit;
Immotamque coli dedit, & contemere ventos.
Huc feror: hæc fessos tuto placidissima portu
Accipit: egressi veneramur Apollinis urbem.
80 Rex Anius, rex idem hominum Phœbique sacerdos,
Virtus & sacra redimitus tempora lauro
Occurrit, veterem Anchisem agnoscit amicum.
Jungimus hospitio dextras, & tecta subimus.
Tempta Dei saxo venerabar strueta vetusto:

81 Da

præbuerunt quietem mare, & Ausfer blande strepens invitavit ad navigationem, focii detra-
bunt naves & legunt litora. Recedimus e portu, terræque & Neptuno Agæo, quam pius Apollo
relinquit Mycone alta & Gyaro, vagam antea circa litora & circa extrema terrarum; &
voluit coli stabilem, & asperari ventos. Illic moro: illa tranquillissima excipit securo portu
nos lesos: egressi & navibus veneramur urbem Apollinis. Rex Anius, idem Rex populi &
sacerdos Apollinis, coronatus circa caput lenis & lauro dicta Apollini, venit obviam, &
agnoscit Anchisem antiquum amicum. Jungimus manus in signum hospitii. Revererat templum
Apollinis conditum vetere saxo:

N O T Æ.

Animam condebant sepulcro; quia qui fuerant
inhumati, los errare centum annos exili-
mabant. VI. *Voce cæciani*, & appellabant ter
proprio nomine, ut facilius errantem ani-
mam ad sepulcrum urnamque revocarent:
tam ter vale dicto discedebant.

74. *Nereidum, &c.* Delum insulam signifi-
cat, in qua nati Apollo & Diana, Ecl. 3. 67.
Una est e Cycladibus insulis, in mari Agæo,
quod hic dicitur Neptunus Agæus: vel ab *Agæ*
Eubæa oppido; vel ab *Agæ* solidis promon-
torio, juxta Strabonem; vel a crebris insu-
lis, quæ procul absistentibus videntur habere
speciem *caprarum*, juxta Festum; vel ab
Olenia capra, celesti fœdere, quæ exoriens
graves ibi tempestates excitat. Ibi magna in-
sularum multitudo: quarum meridianales di-
cuntur *Sporades*, a *serpente* *Sporos*, quia disper-
sæ sunt sine ordinis septentrionalis vero *Cyclades*, a *circulo*, quia quasi in circulum
dispositæ sunt circa *Delum*: quam, antea vagam,
post Latonæ veropartum uni asixam
loco, circumcingunt, & quasi revincunt. *My-
cone & Gyaro*, duæ ex iis, pro cæteris hic ap-
pellantur, quævis aliqua sint Delo propie-
res. *Mycone* quidem ad ortum, una e Cycladi-
bus, nunc *Micoli*: celsa dicitur propter mon-
tem eius *Dimaphum*. *Gyaro*, ad occidentem in-
ter *Sporades*, scississima, & a Romanis o-
lim destinata facinorosorum exilio: nunc *Ca-
loir* a quibusdam vocatur; quamquam incerti
admodum est, & situs, & nominis.

75. *Arcitenens.* Apollo, qui statim ut natus
est, Pythona serpente amicum, & sagittis occi-
dit, in Pythonam matrem suam, tum gravidam,
immisit a Junone: unde pius dicitur. De *Ne-
ptuno*, An. 1. 129. De *Doride*, quæ *Nereides*
ex Nerco fratre suscepit, Ecl. 10. 5.

77. *Immotamque, &c.* Olim dicitur errasse
mari, atque adeo aliquando ventorum agi-
tatu mari submerga esse. Deinceps vero *Agæo*
manifesta vocata est: vel quia Latonæ lo-
cum ad parandum quærenti, tutum a ser-
pentis Pythonis in sidibus, subito e mari emer-
sit: vel quod post diluvium Oegyrium, quod
Deucalionem longe præcessit, prima ex a-
quis apparuit: vel quod Phœbi oracula, ali-
bi obscura, hic manifestata sunt. Egulam ali-
qui referunt ad terræ montes, quibus agita-
batur antea, & deinceps agitari desinit; alii
ad securitatem portus. Urbs ejus primaria
dicta est etiam *Delos*.

80. *Rex Anius, &c.* Veterum more, rex
idem & sacerdos: Apollinis filius ex *Rhæa*,
vel *Khea*. Filia ejus ex *Dorippe* fueret tres, *Oeno*,
Spermo, & *Elais*, dictæ, *Camotrope*, a *novis*
novis, & *verto*: quod *Bacchi* beneficio,
quequid tangerent, noyas in formas verte-
rent: *Oeno* quidem in *vinum* optimum: *Spermo*
in *emacis semen viticolum*: *Elais* in *oleum*.
Eorum tabula inde est, quod pater ma-
gnam eorum vim colligeret ex donis
Apollini Delio oblatis. Constat enim ex
antiquis monumentis, quæ citat *Cerdanus*,
aram

- 83 Da propriam, Thymbrae, domum, da moenia fessis,
Et genus, & mansuram urbem: serva altera Trojæ
Pergama, reliquias Danaum atque immitis Achillei.
Quem sequimur? quove ire jubes? ubi ponere fides?
Da, pater, augurium, atque animis illabere nostris.
90 Vix ea fatus eram: tremere omnia vîla repente,
Liminaque, laurusque Dei: totusque moveri
Mons circum, & mugire adytis cortina reclusis.
Submissi petimus terram, & vox fertur ad aures:
Dardanidæ duri, quæ vos a stirpe parentum
95 Prima tulit tellus, eadem vos ubere lato
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui nascetur ab illis.
Hæc Phœbus: mixtoque ingens exorta tumultu

100 La-

O Thymbrae, concede nobis propriam sedem, da muros fatigatis, & familias, & urbem fa-
lilem: protege secunda Pergama Trojæ, reliquias Grecorum & crudelis Achillis. Quem sequi-
mur? aut quo imperas nos ire, & ubi statere sedes? O pater, præbe nobis omen, & desce-
de in moenia nostras. Vix dixeram ista: statim omnia vîla sunt repente, & portæ, & laurus
Dei: & totis montes circum convulsi, & tentorium tonare aperti vocibus. Humiles cadimus in
terram, & vox pervenit ad aures: Trojani fortes, quæ terra vos produxit a prima origine ma-
trium, eadem fertili sinu excipiet vos redeuntes: quærite veterem genitricem. Illic familia Æ-
neæ regnabit in regiones omnes, & filii stirium, & qui orientur ab illis. Apollo hæc dixit:
& gaudium magnum ortum est mixto tumultu,

N O T Æ.

aram Apollinis Delii: nullo victimarum san-
guine cultam fuisse, sed precibus, floribus,
&c. unde ait Iulium Æneas venerabar; & pre-
ces suas, non etiam victimas commemorat.
85. *Thymbrae.* Strabo l. 13. ait campum esse
Thymbraem, in agro Trojano, quem Thym-
brius fluvius interfuit, in Scamandri insu-
ens, ubi templum est Apollinis Thymbraei: qui-
bus locis ex Servio nomen est a copia thym-
brae, herbæ condimentariae, timbra. Hic Æne-
as Apollinem, non Delium vocat, sed Thym-
braem: ut ostendat unum eundemque Deum
esse, eumque sibi placabilem reddat com-
memoratione Trojani cultus & patrii templi.

91. *Liminaque laurusque, &c.* Vel laurus qua
caput simulacri coronabatur. Vel potius lau-
rea filva, cõstita in templi limine seu vestibulo:
more veteri, qui lucos templis addebant. No-
tetur hic syllaba *que*, contra naturam producta.

92. *Mons Cythrus, & Diana Cynthia.*
Cortina.) Proprie fuit vas tingendis lanis,
dictum a corte, Ital. *vaso basso*, vel quia hu-
jus vasis forma rotunda fuit, ut cortis, quam rotundam
fuisse habemus ex Catone; vel quia vasis
hujus magnus erat usus in corte. Hinc a for-
mæ similitudine cortine appellatio translata
est ab Ennio ad significandum hemisphaerium
caeli. Quæque fæcto carva caruleo cortina rece-
pit. Hinc ad exprimentum tentorium circa
tripoda Delphicum, ubi sedens Pythia puel-

la vaticinabatur. Hinc ad vela illa, quibus
in theatro histiones latent; & in sacris li-
bris quilibet pellicea tentoria, Ital. *corti-
naggio*. Alii aliunde deducunt: vel a *cortio* Py-
thonis serpente, ex quo tentorium Delphi-
ci tripodis factum dicunt; vel a *corde* puel-
læ, quod illic a Phœbo tenebatur: sed primam
probabilis visio videtur, Scaligero, &c.
Hic autem ambiguum est, an *velum* simpli-
citer, an etiam *tripedis* tentorium significet:
cum dubium fit, an ex tripode, an per puel-
lam, an per Anium regem, an sola Dei vo-
ce reddidum sit ex adytis hoc Æneæ ora-
culum.

95. *Ubere.* De *ubere* terræ, pro ubertate,
An. 1. 535. & Georg. 2. 285.

97. *Domus Æneæ, &c.* Versus ii duo va-
ticinium continent de magnitudine Romani
imperii. Traducti sunt ex Homero Iliad. 20.
327. Ubi *Uberum* Æneam ab Achille oc-
cidendam percipit eripuit. Sed apud Ho-
merum illic, & in Hymno Veneris v. 137.
omnia exemplaria habent, non *terrena cum-
stis*, sed *Trojanis*: unde plerique pu-
tant Æneam non venisse in Italiam, sed post
Priamæcæ familiæ excidium Iosepe regnasse: cu-
jus rei sane multa vestigia & argumenta pro-
fert Bochartus in dissertatione, quam *Seruo-
lii* præfixit Gallico suo Virgilio: pravaluit
tamen Italorum opinio, quam sequutus est
Virgilius.

Ll

102. Vol-

160 Lætiâ, & cuncti, quæ sint ea mensa, quærent,
 Quo Phæbus vocet errantes, jubeatque reverti.
 Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum,
 Audite, o proceres, ait, & spes dicite vestras.
 105 Creta Jovis magni medio jacet insula ponto:
 Mons Idæus ubi, & gentis canabula nostræ.
 Centum urbes habitant magnas, aberrima regna:
 Maximus unde pater, si rite audita recordor,
 Teucerus Rheætas primum est advectus in oras,
 Opavitque locum regno: nondum illum & arces
 110 Pergææ steterant, habitabant vallibus imis.
 Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,
 Idæumque nemus: hinc fida silentia sacris,

Et

Et omnes inquirunt quæ sit ea mensa, quæ Phæbus revocet vagos, & imperet eos redire. Tunc pater meus cogitans his sortis antiquiorum hominum, dixit: Opyriates, audite & intelligite spes vestras. Creta, insula Jovis magni, sita est in medio mari: ubi est mons Ida, & origo nationis nostræ. Incolæ istius occupant centum urbes magnas, regna fertillissima: unde, si bene meministi, emulatarum rerum, maximus pater Teucer prima advenit ad promontorium Rheætum. & elegerit sedem regni: nondum Ulium & arx Pergæam condita erat, degabant in profundis vallibus. Hinc venit mater Cybele profectrix loci, & Cynthia Corybantia, & junctarum caeremoniarum,

N O T Æ.

102. Volvens monumenta, &c.) Erravit in ea explicatione oraculi & pater & filius; pater quidem, quod in re dubia, qualis erat origo Trojanæ gentis, quæ per Dardanum ex Italia, per Teucrum & Creta oriebatur, minime dubitavit: filius autem, quod patrem non commemoravit, se a Creta abeunte audivisse, sibi sedes a Diis in Italia ad Tybrim fluvium esse paratas: quod in alteram interpretationis partem dedecere patris animum potuisset: vide An. 2. 781.
 104. Creta, &c.) Candia, ingens insula mediterranei maris: inter Ægeum & Libicum mare olim urbibus clara cunctis, unde ab Homero in Illiade hæc utitur dicitur: in Odyssiæ habet tantum urbes septem, nonaginta: præcipue fuerunt Gnossia, Gortyna, Cydon, Didyma. De Jovis in ea insula canabulis, deque Cybele & Corybantibus, Georg. 4. 151. & mox v. 111.
 108. Teucerus Rheætæus.) Teucer, Scamandri Cretenfis filius, cum insula frugum inopia laboraret, dicitur, ad sedes novas quaerendâs, cum tertia populi parte solvissè, acceptoque oraculo, ibi se peliturum sedes, ubi esset a terrigenis nodu oppugnatum, in Phrygia circa Anaxitum & Rheætum Troadis in Hellesponto promontorium maxima murium multitudo vexatus, ibi sedem fixit, templum constituit Apollini Smintheo, cujus simulacrum pede premebat murem, qui Phrygia, aut Cretica lingua *emulus* appellatur. Præterea veterum colonorum more, patria nomina intulit in Troadem, & montem vocavit Idam ab Ida Cretenfi monte, An. 2. 801. a patre suo Scamandrum fluvium, qui antea Xanthus vocabatur: unde Homerus ait Xanthum a Diis vocari, Scamandrum ab hominibus; id est, nomen hoc esse illo recentius. Denique cultum Cybelos matris Deorum in Phrygiam intulit & Creta, ubi illa Jovem pepererat & aluerat.
 109. Opavitque locum regno.) Elegit: sic An. 1. 429. Paris optare locum tecto. Et vero primus ibi regnavit: paulloque post venit ex Italia Dardanus, qui ab ipsius generum ac successorem adiecit est An. 1. 239.
 111. Mater cultrix Cybele.) Quæ & Rheæ, & Ops, Saturni uxor, mater Deorum ac terra ipsa. Nomen vel a Cybelo monte Phrygiæ, vel a *κωβέλλω* in caput saltare, in caput rotare, quod in sacris ejus ministris crebro caput rotarent. Et vero Græcis ipsa dicitur & *Κωβέλλω*, & *Κωβέλα*. Vocabatur ministri illi *Corybantæ*, *Cyretæ*, & *Δαδύλι* Idæi, Jovis alcores, qui frequentis cymbalarum æreorum pulsâ in sacris utebantur: Vehēbatur curru, quæ ex Lucræti 2. 600. terra est; terra autem in medio pendet. Trahebatur a leonibus, quia mater est omnium & parentum officis proles etiam ferocissima mollii debet. Cætera ejus mysteria ibi tute ab eodem Lucretio explicantur. Premebantur autem ejus sacra gravi silentio, ut & Cæceris cæreniis: fortasse ut inscrutabile terræ profunditatem exprimerent. Reliqua vide Georg. 4. 151. & An. 6. 784. Legunt hic multi *cultrix Cybelæ*, in quo Phrygia monte culta esse dicitur, atque adeo hunc incoluisse dici potest, & protexillæ, quomodo Jano Carthaginem, l. 20. Quam Juno sortis terris magni *emulus* unam *postulabat* *colunt* & Somo. Alioqui *cultrix Cybelæ* dicitur, proculcritæ montis, in quibus celi amavit, quæ nomine eâ appellat. Catul. de nu-

Et juncti currum dominæ subiere leones.
 Ergo agite, &, Divum ducunt qua jussa, sequamur.
 115 Placemus ventos, & Gnossia regna petamus.
 Nec longo distant cursu: modo Jupiter adit,
 Tertia lux classem Creteis sistet in oris.
 Sic fatus, meritos artis mastravit honores:
 Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo:
 120 Nigram Hyæmi pecudem, Zephyris felicibus abam.
 Fama volat, pulsum regnis cessisse patris
 Idomeneæ ducem, desertaque litora Crete,
 Hoste vacare domos, sedesque asare relictas.
 Linquimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus:
 125 Bacchatamque jugis Naxos, viridemque Donyfam,
 Olearon, niveamque Paron, sparsisque per æquos

Cyclæ-

Et juncti leones traxerunt currum Deæ. Itaque agite, & regnis quæ mandata Deorum nos ducunt. Propitiam ventos, & profectamur in regnum Creticum. Neque abest longo spatio: dum Jupiter faceret, tertia dies appellat naves ad litus Creticum. Sic locutus immolavit in altarium dignas victimas: Neptuno taurum, tibi taurum, o Phæbe prolemque Tempelati ovem nigram, Zephyris propitiis candidam. Rumor spargitur, ducem Idomeneam epeium abisse & patris missum, & litora Crete esse vacua, domos carere hostibus, & regionem relictam patere. Linquimus portus Deli, & mari curamus, & radimus Naxum in montibus sonantem circum sparsa per mare, Olearon, & viridem Donyfam, & Olearon, & Paron candidam, & Cycladum & sparsasque per æquos

N O T Æ.

nuptiis Pelei 301. Unigenamque simul cultrix montibus Ida.
 115. Gnossia regna.) Cretam, cujus urbs præcipua Gnossus, supra v. 104.
 116. Jupiter.) Sumitur hic vel pro Deorum rege, qui natus in Creta eidem præfuerat, vel pro aere ventis impulsio, ut a Carallo sumitur in Phælo: sive utrumque Jupiter simul secundas incidisset in pedem.
 118. Honores.) Pro sacrificiis sæpe sumuntur: infra v. 547. Junoni Argivæ jussus adolescentis honores. De Neptuno, An. 1. 129. De Apolline, Ecl. 3. 104.
 120. Nigram Hyæmi, &c.) Per Hyæmen intelligit Tempelates, quæ ex Cicero de Nat. Deorum 3. 51. Populi Romani *non consecrate sunt: nihil ducunt, mare ingreditur, immolare hostiam sibi tibi consecraverunt.* Ad hunc morem alludit Virgilius hic, & l. 1. 772. Tempelatis agnam cadere deinde jubet. Et notat hic Taubmanus ex Plauto, *pecudem* maxime de ovino genere dici. *Veni* quoque Deorum loco habiti sunt, tam apud Græcos ex Herodoto, qui l. 7. Athenienses inducit Boreæ sacrificantes; quam apud Romanos ex Sequeca, Natur. quest. l. 5. 17. qui ait, Augustum in Gallia commorante non Circo, Gallie Narbonensis peculiari vento, templum volvisse ac fecisse. De Zephyro, Ecl. 3. 5. Ac notat Macrobius hæc sacrificia non in tempore Deliaci facta esse, ubi sanguinem Hyæmi & ventis ad aram non sacrificasset Hyæmi & ventis ad aram Apollinis. Ubi istur? fortasse in litore.
 122. Idomeneæ.) Ionice, l' *Ἰδομένη*, ut longa sit penultima, ut An. 1. 615. *Idomeneæ* petit dextrâ. Idomeneus filius Deucalionis, nepos fuit Minos Cretenfis regis, duxitque Cretenes ad Trojanum bellum; unde rediens cum in tempestate volvisset se sacrificaturum Diis, quod sibi apud Iovem occurreret, occurritque filius, quem pater immolavit; orta deinde peccati pulsus est rex a civibus, quam impus in prolem, atque ita Diis invidus. Inde ab hisse dicitur in Galabritiam Italiæ, & ad Salentinum promontorium urbem condidisse. At tamen interpres Lycophoroni, eum a Nauplio filium, Eubææ regis, qui ut necem Palamedis illi U-pelline, Ecl. 3. 104.
 120. Nigram Hyæmi, &c.) Per Hyæmen intelligit Tempelates, quæ ex Cicero de Nat. Deorum 3. 51. Populi Romani *non consecrate sunt: nihil ducunt, mare ingreditur, immolare hostiam sibi tibi consecraverunt.* Ad hunc morem alludit Virgilius hic, & l. 1. 772. Tempelatis agnam cadere deinde jubet. Et notat hic Taubmanus ex Plauto, *pecudem* maxime de ovino genere dici. *Veni* quoque Deorum loco habiti sunt, tam apud Græcos ex Herodoto, qui l. 7. Athenienses inducit Boreæ sacrificantes; quam apud Romanos ex Sequeca, Natur. quest. l. 5. 17. qui ait, Augustum in Gallia commorante non Circo, Gallie Narbonensis peculiari vento, templum volvisse ac fecisse. De Zephyro, Ecl. 3. 5. Ac notat Macrobius hæc sacrificia non in tempore Deliaci facta esse, ubi ubi sanguinem Hyæmi & ventis ad aram non sacrificasset Hyæmi & ventis ad aram Apollinis. Ubi istur? fortasse in litore.
 122. Idomeneæ.) Ionice, l' *Ἰδομένη*, ut longa sit penultima, ut An. 1. 615. *Idomeneæ* petit dextrâ. Idomeneus filius Deucalionis, nepos fuit Minos Cretenfis regis, duxitque Cretenes ad Trojanum bellum; unde rediens cum in tempestate volvisset se sacrificaturum Diis, quod sibi apud Iovem occurreret, occurritque filius, quem pater immolavit; orta deinde peccati pulsus est rex a civibus, quam impus in prolem, atque ita Diis invidus. Inde ab hisse dicitur in Galabritiam Italiæ, & ad Salentinum promontorium urbem condidisse. At tamen interpres Lycophoroni, eum a Nauplio filium, Eubææ regis, qui ut necem Palamedis illi U-pelline, Ecl. 3. 104.
 124. Ortygiæ.) Antiquum nomen Deli insulæ; vel ab *ορτυξ* *cornix*, Ital. *quaglia*: quod genus illic, aut primum, aut magna multitudine visum volunt grammatici, vel juxta alios, ab Ortygia Ætolia; cujus & hæc, & alias complures Ortygiæ, colonias tenuisse volunt.
 125. Bacchatamque jugis Naxos.) Naxos, una Cycladum insula nobilissima, ad meridiem Ariadenæ, a Theocæ captem, ibique relictam, fortur exceptim. *Bacchata* dicitur, id est, frequentata a Bacchis, ferocious Bacchis comitibus feminis, 5. 29. 69. Hodie *Naxos*.
 Viridemque Donyfam.) Jacet inter Icariam & Donyfam, marmore viridi celebris: hodie *Donyssa*.
 126. Olearon, &c.) *Olearus* vel *Olaros*: juxta Nigram nunc dicta *Quimio*, *Paros*.)

- Cycladas, & crebris legimus freta conlita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor.
Hortantur focii, Cretam proavosque petamus.
- 130 Prosequitur surgens a puppi ventus entes:
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo avidus muros optatq; molior urbis,
Pergameamque voco: & letam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
- 135 Jamque fere sicco subductâ litore puppes:
Connubiis arvisque novis operata juvenus:
Jura domosque dabam: subito cum tabida membris,
Corrupto cœli tractu, miserandaque venit
Arboribusque fatisque lues, & letifer annus.
- 140 Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora. Tum steriles exurere Sirius agros.
Arebant herba, & viduum seges ægra negabat.
Rursus ad oraculum Ortygiæ Phœbumque remenso
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
- 145 Quem fessis finem rebus ferat, unde laborum
Tentare auxilium jubeat, quo vertere cursus.
Nox erat, & terris animalia somnus habebat.
Effigies sacrae Divum, Phrygiique Penates,
Quos necum a Troja medilique ex ignibus urbis

150 Ex-
150 sunt in somnis stare ante oculos decumbentis, multa luce conspicui, qua parte Luna plena
mittebat suum lumen per fenestras bianes. Tunc sic viti sunt me alloqui, & auferre sollicitu-
dinem his verbis: Quod Apollo dicitur esse tibi apollo ad Delum, hoc ipsum tibi predi-
cit hoc loco, & ecce nos ipse sponte mitti in tuam domum. Nos post Trojam combustam se-
quenti sumus te & tua arma; nos te duce percurremus navibus procellosum mare; nos istius
vultibus ad fidem futuris posteris tuos, & dabimus imperium orbis urbi tue. Tu destina
magnos muros nobis magnis, & ne abice laborem longi itineris. Mutanda est regio: Delius
Apollo non suavit tibi adire hæc litora, nec jussit te manere in Creta. Est regio quam Græci
cognomine appellant Hesperiam: terra vetus, potens bello & fertilitate agrorum. Populi Ono-
trii hanc tenuerunt: nunc rumor est posteris vocavisse nationem, Italiam, & nomen docuit. He-
trici addidit sunt nobis: hinc natus est Dardanus, & pater Jafus, a quo Dardano principe
sedes addidit sunt nobis: hinc natus est Dardanus, & pater Jafus, a quo Dardano principe
genus nostrum ductum est. Age, surge, & latus venarum seniori patri hæc verba non revo-
canda in dubium. Quære Coritum, & terras Ausonias. Jupiter negat tibi Cretenfes agros.
Ego suspensus talibus jussis & sermone Deorum.

N O T Æ.

Paros, hodie Paro, niveo marmore nobilis.
De Cycladibus, supra v. 74.

127. Conlita terris. Ubi varis terræ, seu
intulse, quasi satis & seminatae sunt, & post
mentionem Cycladum, hic significat Sporadas,
quæ nomen habent a *σπῆρα*, *semina*, quia sine
ordine sparsæ sunt.

131. Curetum oris. Cretam significat: ubi
Curetes populi, vel familia fuit ministrorum
Cybelæ: hic dicitur juxta Strabonem l. 10. a
nona *τοῦ νῆα*, quia anteriorum capitæ partem
detonant gestabant. Saltungen armata in-
ventionem ipsi Plinius tribuit; cæteri etiam
tympana, quorum strepitum Jovem recens na-
tum Saturni patris voracitati subducere.
Idem dicitur *Corybantæ* & *Idæi Dactyli*.

134. Amare focos. Servius ait commendari
studium sacrificiorum, quæ semper igne perfi-
ciebantur: ego curam privataram domorum
& rei familiaris. Idem focus sæpe significat:
ait eum dicitur, *pugnare pro aris & focis*, id est,
pro re sacra ac profana, publica ac domestica.
136. Operata, & c. Vel operam dabit con-
nubiis & agris colendis, ut explicat Donatus. Vel
lacrificabat pro felici successu conjugiorum &
agrorum; nam et ante hæc omnia preibat
apud veteres sacrificium, & operari simpliciter,
sacrificare interdum significat, ut Georg.
l. 339. *Læti operatus in boribus*.

141. Sirius) Stella in ore majoris canis, quæ
cancicula dicitur: de ea Georg. 2. 352. De Orty-
gia, live Deloinsula, supra v. 124. De Phœbo,
Ecl. 3. 62. De Phrygiis Penatibus, Æn. 2. 717.

152. Inferias. Servius explicat, *inferias*, id
est *non levatas, non clausas servas*; per lyncopen, ut
Æn. 2. 379. *Aspris sentibus, pro aperis*: paullo
durius, Turnebes, *adibus inferias* & *inposi-
tias* ad lucem admittendam. Germani, *tra-
jectas* & *penetratas* lumine. Alii, *bianes*, qui-
bus lumen insertum erat; quo fere modo dixit,
Æn. 2. 135. *Per noctem obscuris in ulva delu-
tus*: id est, *per noctem obscuram*.

- 150 Exuleram, visi ante oculos aflare jacentis
In somnis, multo manifesti lumine, qua se
Plena per insertas fundebat Luna fenestras.
Tum sic affari, & curas his demere dicitis:
Quod tibi delato Ortygiam diciturus Apollo est.
- 155 Hic canit, & tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardania incensa, tuaque arma secuti,
Nos tumidum sub te permensis classibus æquor;
Iidem venturos tollemus in astra nepotes,
Imperiumque urbi dabimus. Tu mœnia magnis
160 Magna para, longumque fugæ ne linque laborem.
Mutandæ sedes: non hæc tibi litora suavit
Delius, aut Cretæ jussit considere Apollo.
Est locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt;
Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ.
- 165 Onotrii coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem.
Hæc nobis propriæ sedes: hinc Dardanus ortus,
Iafusque pater, genus a quo principe nostrum.
Surge, age, & hæc latus longævo dista parenti
- 170 Haud dubitanda refer. Coritum, terraque requirè
Ausonias. Dicitæa negat tibi Jupiter arva.
Talibus attonitus visus ac voce Deorum.

(Nec

150 sunt in somnis stare ante oculos decumbentis, multa luce conspicui, qua parte Luna plena
mittebat suum lumen per fenestras bianes. Tunc sic viti sunt me alloqui, & auferre sollicitu-
dinem his verbis: Quod Apollo dicitur esse tibi apollo ad Delum, hoc ipsum tibi predi-
cit hoc loco, & ecce nos ipse sponte mitti in tuam domum. Nos post Trojam combustam se-
quenti sumus te & tua arma; nos te duce percurremus navibus procellosum mare; nos istius
vultibus ad fidem futuris posteris tuos, & dabimus imperium orbis urbi tue. Tu destina
magnos muros nobis magnis, & ne abice laborem longi itineris. Mutanda est regio: Delius
Apollo non suavit tibi adire hæc litora, nec jussit te manere in Creta. Est regio quam Græci
cognomine appellant Hesperiam: terra vetus, potens bello & fertilitate agrorum. Populi Ono-
trii hanc tenuerunt: nunc rumor est posteris vocavisse nationem, Italiam, & nomen docuit. He-
trici addidit sunt nobis: hinc natus est Dardanus, & pater Jafus, a quo Dardano principe
sedes addidit sunt nobis: hinc natus est Dardanus, & pater Jafus, a quo Dardano principe
genus nostrum ductum est. Age, surge, & latus venarum seniori patri hæc verba non revo-
canda in dubium. Quære Coritum, & terras Ausonias. Jupiter negat tibi Cretenfes agros.
Ego suspensus talibus jussis & sermone Deorum.

N O T Æ.

163. Exulor. & c. Hi versus & sequentes
omnino translati sunt ex Æn. l. v. 534. ubi
sunt explicati.

167. Dardanus, Iafusque pater, & c. Pater
ad posterum refertur, non ad Dardanum, qui
ejus frater fuit: ambo Elestram habere ma-
trem, filiam Atlantis Mauritanie regis, uxore
Coriti Tuleiæ regis in Italia; sed Jafus
hunc Coritum habuit patrem, Dardanum Jo-
vem. Mortuo Corito, ortoque de succedendi
pote diffidit, Jafum Dardanum in Italiam
pulsus a Tuleis, & a Siculo Hispaniæ re-
ge, Elestræ fratre, qui ad componenda diffi-
dia venerat; primo in Samothraciam insulam
fugit, ac deinde in Phrygiam, ubi Teucri
hæciam accepit in conjugium, & eam eo geniti-
bus parvis fuit, quos deinde Trojana dicta
est. Hæc quo non ad Jafum, sed ad Darda-
num referri debet, Æn. l. 2. 329.

170. Coritum. Coritis: mons & urbs Tu-
licæ, nunc Costona: vel a Corito Dardani,
omnino translati sunt ex Æn. l. v. 534. ubi
sunt explicati. Tuleia, quæ Dardanus illic in pugna amisit. De
Tuleia five Etruria, Italiæ regione, Æn. 8. 479.

171. Ausonias. Dicitæa, & c. Italiam voluit
dictam esse Ausoniam ab *Ausone* Ulyssis &
Calyptus filio: at male; non enim hic Penates
Æneæ nomen hoc Italiæ tribuunt, cum
vix dum natus esset Auson, canentum abest, ut
illuc regnaret. Nisi uterque ad putemur per
anticipationem temporis. Alii volunt *Auso-
nem* dictos esse Græcis veteres eos Latii popu-
los, qui Latinis *Aurunici* dicebantur, commu-
tatione vulgari literæ r in s. Et bene; nam
Aurunici antiquiores fuerunt Ulyssis & Æneæ
temporibus, liquidum ait Latinus Latii rex,
Æt. 7. 206. *Atque equidem memini. Aurunici na-
m ferre penes*. Dicitæa arva, Cretenlia sunt, a
monte *Dicitæ*, ubi educatus est Jupiter, nunc
Lafbi, in parte orientali Crete: ab aliquibus
Idæ.

- (Nec sopor illud erat; sed coram agnoscere vultus,
Velataque comas, praesentiaque ora videbar:)
175 Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio e stratis corpus, tendoque supinas
Ad caelum cum voce manus, & munera libo
Intemerata focis: perfecto letus honore
Anchisem facio certum, remque ordine pando.
180 Agnovit prolem ambiguam, geminosque parentes:
Seque novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Nate Iliacis exercite fati,
Sola mihi tales casus Cassandra canebar.
Nunc repeto haec generi portendere debita nostro,
185 Et saepe Hesperiam, saepe Italia regna vocare.
Sed quis ad Hesperiae venturos litora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Cassandra moveret?
Cedamus Phoebo, & moniti meliora sequamur.
Sic ait, & cuncti dictis paremus orantes.
190 Hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis
Vela damus, vastumque cava trabe currimus aequor.
Postquam altum tenere rates, nec jam amplius ullae
Apparent terrae, caelum undique & undique pontus:

Tum

(Neque enim hoc erat somnus; sed videbar coram distinguere vultus, & capillos velatos, & facies praesentes: & tum sudor frigidus fuebatur toto corpore) effero corpus e lecto, & extollo ad caelum manus inverfas cum voce, & inficio flammis pura dona: confecto sacrificio letus facio Anchisem certum de iis rebus, & explio ordine prodigium. Anchiles animadvertit famulatum accipit, & binos ejus auctores: & se delatum esse novo errore antiquarum veteronum: Deinde ait: Fili, agitate satis Trojantis, sola Cassandra mihi praedicebat tales casus. Nunc reminiscor illam praedixisse haec destinata esse nostrae genti, & saepe appellas: Hesperiam, saepe regna Italia. Sed quis putavisset Trojantis venturos ad istas Italiae? aut quem tum Cassandra vaticinans movisset? Obviamus Apollini, & admoniti sequamur meliora consilia. Sic dicit, & omnes obtemperamus lecti verbis eius: Relinquimus hanc civitatem terram, & paucis ibi relicti, praebemus vela ventis, & decurrimus magnam mare curvis navibus. Postquam navem propehae sunt in altum mare, nec jam ulla terra amplius videbantur, sed undaeque aer, & undaeque aqua.

N O T A E.

Idae pars esse dicitur, & distinguitur ab aliis.
174. Velataque comas.) Ornatas vittis,
quae etiam sacrarum staturarum capitibus alligabatur, Aen. 2. 133.
176. Supinas.) Ita sublatas, ut palmae caelo obvertantur.
177. Munera libo. &c.) Penatibus & Laribus sacra fiebant; alia quotidiana & privata; alia publica in comitiis, unde apud Romanos dicebantur *Comitalia*. Privata vulgo ad *forum*, altitudo etiam ad aram, quae in sacro domus erecta erat: caere fiebant thure, vino, coronis & lanceis & floribus. cibo aliquantiorum e mensa in ignem injecto. Patet id praesertim ex Plauto in Aululariae corvulo. Publica sacrificia fiebant porca caesa. Igitur hic munera intemerata erunt, purum vinum, ac thus: quare liberti dicuntur, id est, *stilarum* & *injici*, Aen. 1. 740.
180. Geminosque parentes, &c.) Teucrum, qui ex Creta; Dardanum, qui ex Italia venerat. At vero errorem agnoscere ante debuerat,

praesertim ex ultimis Creusae verbis ad Aeneam, Aen. 2. 78r.
183. Cassandra.) De illa Priami filia, & vate, cujus vaticiniis nulla iudex a Trojanis habebatur, Aen. 2. 246. De Hesperia, Italia, Aen. 1. 534. De Teucris, & Trojanis ibid. 239.
189. Orantes.) Pronae oratio erat minor circumphus, pedestris; ad summum ex equo, non e curru. Nomen est, vel ab acclamatione militum, geminata serpens littera O, iuxta Festum; vel ab *ora*, quae in minori triumpho immolabatur, non taurus, iuxta Plutarchum. Hinc ad latinitatem omnem significandam vox illa traducta, etiam ad corvos, qui dicuntur Georg. 1. 418. *Orantes gustare corvulo*.
202. Palinurus.) Gubernator maris Aeneae, qui Morpheo dolis oppressus in nave deciderit A. 5. 383. & in Italiam, ad litus Velebant emicans, ab incolis occidetur, nomenque dedit promontorio Lucaniae Palinuro, Inf. 6. 377.
210. Strophades Grajo, &c.) Insulae duae parvae, hodie *Sirivasi*, ad latus Peloponnesi,

- Tum mihi caeruleus supra caput affluit imber,
195 Noctem hyememque ferens: & inhorruit unda tenebris.
Continuo venti volvunt mare, magnaque surgunt
Aequora: dispersi jactantur gurgite vasto:
Involvere diem nimbi, & nox humida caelum
Abfulsit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
200 Excutimur cuncti, & caecis erramus in undis.
Ipse diem noctemque negat discernere caelo,
Nec meminisse viae media Palinurus in unda.
Tres adeo incertos caeca caligine soles
Erramus pelago, totidem sine sidere noctes.
205 Quarto terra die primum se attollere tandem
Visa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
Vela cadunt, remis in surgimus: haud mora nautae
Adnixi torquent spumas, & caerulea verunt.
Servatum ex undis Strophadum me litora primum
210 Accipiunt. Strophades Grajo stant nomine dictae:
Insulae Ionio in magno: quas dira Celeno,
Harpyiaeque colunt aliae, Phineia postquam
Clausa domus, mensisque metu liquere priores.
Tristius haud illis monstrum, nec faverit ulla
215 Pestis & ira Deum Stygiis sese extulit undis.

Vir-

tute caerulea pluvia decidit mihi supra caput, inducens noctem & tempestatem, & mare terribile factum est ob tenebras. Statim venti involvunt mare, & magna furus intumescunt; eglantur prostrati immenso mari; nubes obtegerunt diem, & nox inversa eripuit lucem: crebra micant fulgura & selsis nubibus. Desistimur a recto cursu, & vagamur per undas ignotas. Ipse Palinurus ait se non distinguere diem a nocte in caelo, nec cognoscere iter in mediis fluctibus. Itaque vacamus mari per tres dies ambiguos propter tenebras obfusas, & per tres noctes sine astro. Quarto demum die terra primum visa est se erigere, & procul offendere montes, atque emittere fumum. Vela detumescunt, incumbimus remis, non est mora, nautae contentes convolvunt spumas fluctus, & secant spatia caerulea. Litora Strophadum primo excipiunt me creptum ex undis. Strophades insulae nomine appellatae jacent in magno mari Ionio: quas servat Celeno & aliae Harpyiae habitant, ex quo tempore domus Phineiae clausa est ipsi, & praetimore deseruerunt mensas priores. Non est monstrum periculosius illis: nec ulla pestis aut furor Deorum crudeliter extulit se ex undis inferorum.

N O T A E.

in mari Ionio. Janium vero mare dicitur: non quod Ioniam alluit, Atque minoris regionem inter Aeolidem & Cariam; sed quicquid aquarum intereunt Siciliae inter & Graeciam ad usque promontorium Epiri Acroceranium, ubi mare Adriaticum incipit, quod vocatur a quibusdam *Janus Ionius*. Insulae porro illae prius dicebantur *Platae*: deinde *Strophades* a *strophos* convulso: quia Calais & Zetes, alati Boreae filii ex Orithyia, cum Harpyias & Phineiae regno ad has usque insulas expulissent: a Jove admoniti ne Harpyias ultra persequerentur, Argonautas deinde, in Colchidem ad expugnanda dipterygon, ante Vocalem correpta, accussit, Calais & Zetes ut gratiam referrent, Harpyias ad Platae usque insulas persecuti sunt, ut mox diximus.
215. Stygiis.) Styx, inferorum fluvius, de quo Aen. 6. 323.
223. In praedam partemque fortem.) Id est, in praedam partem. Et nos erat veterum, ut partem Apollorium in bello, aut praedam in venatione Diis

- Virginei volucrum vultus, foedissima ventris
 Proluvis, uncaque manus, & pallida semper
 Ora fame.
 Huc ubi delati portus intravimus, ecce
 220 Laeta boum passim campis armenta videmus,
 Caprigenumque pecus, nullo custode, per herbas.
 Irruimus ferro, & Divos ipsūmq; vocamus
 In prædam partemque Jovem. Tum litore curvo
 Exstruimusque toros, dapibusque epulatur opimis.
 225 At subita horrifico lapsu de montibus adfunt
 Harpyiæ, & magnis quantiunt clangoribus alas,
 Diripiuntque dapes, contactuque omnia sedant
 Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
 Rursum in secessu longo, sub rupe cavata,
 230 Arboribus clausi circum atque horrentibus umbris,
 Instruimus mensas, arisque reponimus ignem.
 Rursum ex diverso cæli cœcisque latebris
 Turba sonans prædam pedibus circumvolat uncis,
 Polluit ore dapes. Sociis tunc arma capessant,
 235 Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
 Haud secus ac iussi faciunt, testoque per herbam
 Disponunt enses, & scuta latentia condunt.
 Ergo ubi delapsæ sonitum per curva dedere
 Littora, dat signum specula Misenus ab alta
 240 Ere cavo: invadunt socii, & nova prælia tentant,
 Obscenas pelagi ferro sedare volucres.
 Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo

Ac-

Vultus earum volucrum sunt faminei, foedissima offusio alvi, & manus adunca. & facies semper pallida præ fame. Postquam huc apulsi ingressi sumus portum, ecce ceruimus passim in campis pingues boum greges, & greges caprarum in pratis, sine custode. Irruimus in eos gladiis, & vocamus in prædam & in partem Deos & Jovem ipsum. Deinde in sinuoso litore instruimus lectulos, & concidimus pingues carnes. Sed improvise Harpyiæ advolantes tremendo stratu e montibus, & circumstant alas magno stridore, & rapiunt cibos, & turbant omnia immundo iactu. Præterea voce earum horribilis est inter festidum odorem. Iterum in recessu remoto sub rupe cavata circumstant arboribus & densa umbrâ, sternimus mensas, & collocamus ignem in arvis. Herum ex alta parte cæli & latebris incognitis turba Harpyiarum stridens advolet circum prædam aduncis pedibus, & sedat citos ore. Precipio tunc sociis ut stent arma, & lectulum faciendum esse cum sero turba. Non aliter ac iussi erant faciunt, & præparant gladios occultos sub herba, & abscondunt clypeos latentem. Iterum, cum Harpyiæ advolantes ediderunt strepitum per sinuosa littora, Misenus ab alto colle dat signum pugnae cornu buccina: aggerunt socii socii, & tentant novam pugnam, nempe vulnerari gladio turpes volucres maris. At neque excipiunt plumis ictum illum, aut plagas tergo.

N O T Æ.

- Diis voverent: eamque vel addicerent sacrificiis, vel e tholo & fornice & arboribus ad memoriam suspenderent. Sic *Æn.* 9. 407. Nilus ad Dianam: di qua ipse metis venatibus auxi. *Suspendite tholo, aut sacra ad fastigia fixi.*
 224. Toros.) Lectos: juxta grammaticos veteres, a toris herba, ex qua struebantur: juxta recentiores, a toro sumus, quia extensis funibus fiebant.
 231. Arisque, &c.) Vel quia nusquam epulabantur veteres absque aliqua specie sacrificii, & saltem libationibus, de qua *Æn.* 1. 740. Vel quia forte aras Jovi exererant, ut prædam partem ei sacrificarent.

om-

- Accipiunt: celerique fuga sub sidera lapsæ
 Semefam prædam & vestigia fœda relinquunt.
 245 Una in præcella confedit rupe Celano
 Infelix vates, rupitque hanc pectore vocem:
 Bellum etiam pro cæde boum stratifuge juvenis,
 Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis?
 Et patrio insontes Harpyias pellere regno?
 250 Accipite ergo animis atque hæc mea figite dicta:
 Quæ Phæbo pater omnipotens, mihi Phæbus Apollo
 Prædixit, vobis furiarum ego maxima pando.
 Italiam cursu petitis, ventisque vocatis
 Ibiis Italiam, portusque intrare licebit.
 255 Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem,
 Quam vos dira fames, nostræque injuria cædis,
 Ambefas subigat malis absumere mensas.
 Dixit, & in silvam pennis ablata refugit.
 At sociis subita gelidus formidine sanguis
 260 Dirigit: cecidere animi: nec jam amplius armis,
 Sed votis precibusque jubent exposcere pacem,
 Sive Deæ, seu sint diræ obscœnæque volucres.
 At pater Anchises passis de litore palmis
 Numina magna vocat, meritoque indicit honores:
 265 Di, prohibete minas, Di, talem avertite casum,
 Et placidi servate pios. Tum litore funem
 Diripere, excussosque jubet laxare rudentes.
 Tendunt vela Noti: fugimus spumantibus undis,
 Qua cursum ventusque gubernatorque vocabant.

270 Jam

& celeri fuga elapse ad ætra deserunt prædam semimanducatam & notas sedas. Una ex iis Celano consistit in altissima rupe junctas vates, & erasit hæc verba e pectore: An etiam lectulum, bellum, inquam, vultis nobis inferre, post strepem boum & occisos juvenes nostros, o Trojani? Et ejicere Harpyias insontes e paternâ ditone? Ergo animis excipite & imprimitis hæc mea verba: que Jupiter omnipotens dixit Apollini, Phæbus Apollo mihi, ego maxima furiarum expono vobis. Petitis navigatione Italiam: & ventis invocatis pervenietis in Italiam, & pervenietis vobis ingredi portus ejus. Sed non claudetis muris urbem concessam, priusquam coru delictis famas & iusti in siccum alii ablata. At socii languis frigidus constipatur repente timore: animi desecantur: nec jam ulterius volentes armis pugnare, sed votis & precibus petere pacem ab Harpyiis, seu Jovi Deæ, seu Junoni, seu Jove volucres. At pater Anchises extensis litore manibus invocat majores Deos, & desinat ipsis digna sacrificia: O Di, inquit, impedit effectum harum minarum, Di, avertite tale infortunium, & placati protegitte pios. Deinde imperat socios exellere funem e litore, & solvere allatos rudentes. Antri insiant vela, fugimus per spumosas aquas, qua ventus & gubernator dirigant negotiationem.

N O T Æ.

- omnem cognitionem & oracula a solo Jove prodire; ut diximus *Æn.* 1. 243.
 257. Ambefas subigat, &c.) Horrendum vaticinium: quanta enim fames, quæ mensas ligneas absumere subigat? Tamen ludicrum esse probabit eventus *Æn.* 7. v. 116. Cum non fames dira, sed edendi aviditas, Trojanis suadebit, ut pennis frustra, quæ cibis aliis substraverint, etiam comedant. Ambefas, id est circumcætas: ambi enim vim ante, Latinis est circum; a Græco ἀμφί.
 262. Deæ, diræ, obscœnæque, &c.) Per Deas, intelligit furias, quæ sic passim a Græcis Latinique poetis appellantur. Per obscœnas volucres, non tantum sedas, sed potius & nefas
 & mali ominis. Obscœnam enim vox est auguralis, cujus eryma septem affert Vossius. Tria hæc probatissimum: alterum ab ob & scœnum, quod est a cævo, scilicet & bonum; itaque obscœnum, quod obsistat cævo & bono omni; alterum ab ob & cano, id est, contra cano: quod quando pulli in auguriis captandis laciabant, funestissimum erat: tertium ab ob & canum, latus, quod fortissimum notat. Ex prima origine scribi debet per e, ex secunda per i simpliciter, ex tertia per æ.
 264. Numina magna.) Erant enim majores & minores Di. Majores duodecim, & marces, Jupiter, Neptunus, Mars, Mercurius, Vulcanus, Apollo, sex scemine, Juno, Ve-

K m

ita,

- 270 Jam medio apparet fludu nemorosa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua faxis.
Effugimus scopulos Ithacæ, Laertia regna,
Et terram altricem sævi execramur Ulyssis.
Mox & Leucate nimbosa cacumina montis,
275 Et formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus fessi, & parvæ succedimus urbi.
Anchora de prora jacitur, stant litore puppes.
Ergo insperata tandem tellure positi,

Lu-

Jam Zacynthos siveosa apparet in medio mari, & Dulichium, & Same, & Neritos alta rupibus. Irvitamus scopulos Ithacæ, regna Laertia, & desquam regionem turribus crudelis Ulyssis. Deinde etiam ostenditur procellosus vertex Leucate montis, & Apollo nervitibus navigantibus. Hunc montem lasi petimus, & imus ad parvam urbem. Anchora demittitur ex prora, puppes sistant in litore. Igitur positi domum terra insperata,

S ja-

N O T Æ.

sta, Ceres, Pallas, Diana, Venus. Minores erant, heroces, semidici, &c. inter quos *Jurias* illas, quasi famulares Deos, reponebat *Aeneas*. De *videntibus*, funibus nauticis, *Æn.* 1. 91.

268. *Noti.* Austri, venti meridionales: & proprie quidem, hoc enim vento opus est a *Strophadibus* ad *Zacynthum* navigantibus. De *Noto*, *Ecl.* 2. 38.

270. *Zacynthos*. Persequitur iter, in eodem Ionio mari, a meridie in septentrionem: quo ordine, post *Strophades* occurrit...

I. *Zacyntus*, *Zante*, ad latus occidentale Peloponnesi, contra promontorium *Chelonates*, hodie sub *Venera* ditricone.

II. *Same*, *Dulichium*, & *Ithaca*. Hæ tres sub eadem fere linea occurrunt, ante fauces sinus *Corinthiaci*.

Dulichium ab eo sinu minus distat, esseque una ex *Echinadibus* insulis, quæ jam communione vocantur *Cercyranæ*, incerto numero, ut monet *Strabo* l. 10, quia cum parvæ sint, & ad ostia *Acheloi* fluvii *Acaraniam* modo arenarum apud se separantur, modo agnæ impetu separantur.

Same, vel *Samos*, quæ & *Cephalonia*, nunc *Cefalonia*, ex *Strabone* l. 10, major, & a *Corinthiaco* sinu maris ad occidentem recedens: parit *Reipublice* *Venetæ*.

Ithaca, nunc *Val del compare*, inter *Cephaloniam* & *Dulichium* media: *Ulyssis* patria: quandoque parvit *Turcis*. In *Ithaca* est *Neritos*, non insula, ut *Lexica* geographica vulgo ferunt, ut *Strabone*. *Strabo* enim contra probat multis *Homeri* verbis, montem esse *Ithacæ* *Neritum* *Neritos*. Quod autem hic legitur feminini generis, *Neritos* ardua faxis, explicat *Suidas*: apud quem *Neritos* cretas dicitur, *Neritos* silva Ithacæ densissima: quæ conterminat *Helethius*, cum ait: *Neritum*, *Ithacæ* montem esse semper videntem a fronte: item: & *Homerus*, qui vocat *Neritos* *etereos* *Neritum* *frondosum*. Et bene congruit quod statim mentio sequitur *Ithacæ*: quæ dicitur *Aeneas*: *Apparet Ithacæ sive Neritos, faxis altissimæ imposita; sed statim illos Ithacæ scopulos effugimus*.

- Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras:
280 Actiæque Iliacis celebramus litora ludis.
Exercent patrias oleo labente palastras
Nudati socii: juvat evasisse tot urbes
Argolicas, mediisque fugam tenuisse per hostes.
Interea magnum Sol circumvolvitur annum,
285 Et glacialis hyems Aquilonibus asperat undas.
Ære cavo clypeum, magni gestamen Abantis,
Posibus adversis figo, & rem carmine figo:

Æneas

& sacrificamus Jovi, & cumulamus aras victimis; & nobilitatem Actium promonitorium Trojanis ludis. Socii nudati committunt patrias lutas oleo succente: delicti eos evasisse tot urbes Græcas, & iter babuisse inter medios hostes. Interea Sol circum agit annum integrum, & glacialis hyems infestat mare Aquilonibus. Appendo liminibus anterioribus scutum aris cavæ, quod gestaverat magnus *Abas*, & noto scutum hoc versu:

Æneas

N O T Æ.

incolas ad expeditionem Trojanam duxit *Meges* quadraginta navibus. *Iliad.* 2. 621.

279. *Lustramurque Jovi, &c.* Solivimus vota & sacrificia Jovi. *Lustratio* enim, ut iam notavimus *Æn.* 1. 237, & 612, dicitur a *luso*, id est, *solvo*: unde cum vota Deo fecimus, voti restitutum, ut diximus *Ecl.* 8. 30. Igitur *lustramur*, cum *solivimus* voto: & multo etiam magis, cum ad placandos Deos pro delicto aliquo sacra expiatoria facimus. Ita ceremoniarum omnes, quæ ad sacra pertinent, *lustrales* dicuntur. *Sic* l. 6. 237. in funere *Milensi*, sacerdos *ter factos pura circumtulit unda*... *lustravitque viros*. *Sic* l. 8. 183. post oblatas *Herculi* victimas Trojanæ juventus *velicitur perpetui tergo bovis*, & *lustrabuntur casti*. Quare autem nunc *lustramur Jovi*? Ut exsolvant vota, quæ nuncupaverat *Anchises* magnis numinibus in *Strophadum* litore, supra v. 264. Quare Jovi præcipue sacrificia, Apollini ludos instituit.

280. *Actiæque Iliacis, &c.* Alludit certe poeta ad ludos eos, quos *Ottavianus* maxima celebritate instituit, post victoriam de *M. Antonio* & *Cleopatra* relata, ad Actium Epitri promontorium, Anno U. C. 723. 19. Nonas Septembris. Cujus ad memoriam, naves plurimas Apollini Actiaco consecravit; Actiaco templum majus extruxit; urbem *Nicomolim* condidit in ipsi faucibus sinus *Ambracii*, contra Actium in eo loco ubi castra posuerat: locum ubi tentorium ipse habuerat magnis lapidibus constravit, ibique trophæum e rostris caparum pavium, & *Lacrarium* Apollini sub dio excitavit; ludos imprimis instituit quinquennales, qui præcipue equestri decursu, ac certamine nobilitate pugnae constant. Sed ludos illos non exhibuit, nisi Anno U. C. 726. quo anno ipse *Ottavianus* vii. & *M. Agrippa* vii. consules fuerunt, præteriturque simul censum ac lustrum populi, anno proximo præcedente

inceptum: quæ omnia leguntur apud *Dionem* l. 57. & 53. Atque hæc paulo fufius, quia ex his conjunctio *Virgilium* ad hæc, quam explicamus, operis sui partem pervenisse hoc ipso anno 626. paullo post exhibitos ludos. Quia *Iliaci* ludis, est ipsa equestris puerorum decursio, quam vocatum esse *Trojanum*, & a Trojanis ad Romanos transiisse, testatur *Æn.* 5. 602. Facile autem *Æneæ* suppetebant equi in Epitri, feracissima equorum regione, *Georg.* 1. 59. II. *Palastræ* & *nudati socii*, sunt ludis gymnici, quibus enim nudus est; qui autem eo pugnae genere exercebantur, nudati erant: atque ut manus adversariorum in lubricam cutem impæderet, facilius istum mitterent, ideo sibi cutem oleo, luto, & cera ungebant: hinc aliqui nomen *palastræ* deducunt a *πάλαιον* *lutum*, quæquam alii melius a *πάλλω* *vibro*, *agito*; ob variam agitationem & vibrationem corporis ad vitandos istus. III. *Lustramur Jovi*: alludit ad folemnem populi lustrationem, quæ singulis quinquennis post conditum Populi Romani censum habebat *novendicilibus*, id est, sacrificio *Jovi*, *ovis*, & *tauri*, aliisque ceremoniis, quæ censum terminabant & condebant. Quod hoc anno U. C. 726. ab *Ottaviano* perfectum est.

283. *Argolicæ*, Græcas: *Argi*, urbs Peloponnesi, *Æn.* 1. 238.

285. *Abantis... posibus*.) *Audax* ac superbum *Æneæ* factum; qui in mediis Græcorum urbibus, atque insulis, trophæa de Græcis ipsis victoribus erigit. *Abas* quis fuerit ambigitur: unus forsasse ex his, quos nocte *suprema* e comitibus *Androgi* occiderat, *Æn.* 2. 371. *Posibus* autem heit Apollinei templi, vel *Leucate*, vel *Actii*.

289. *Transivit*.) *Scamnis*, in quibus remiges sedent, quæ dicuntur etiam *juga*.

291. *Pheacum sive Leucadum arcem*.) Ab Actio promontorio, sive *Leucade*, ad occidentem deluxo cursu, occurrit delicta insula *Pheaca*.